
OnkaraH (PranavaH)

ఓంకారః (ప్రణవః)

Document Information

Text title : OMkAraH lekhaH

File name : OMkAraHlekhaH.itx

Category : misc, article

Location : doc_z_misc_general

Author : Dr. Ramapratap Tiwari

Transliterated by : Saritha Sangameswaran

Proofread by : Saritha Sangameswaran

Latest update : February 11, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

February 11, 2026

sanskritdocuments.org

ఓంకారః (ప్రణవః)

వైదికమస్త్రోచ్చారణాత్పూర్వముచ్చార్యమాణోఽఖిలకల్మషాపహారకోఽఖిలవిశ్వరక్షకః
మాఙ్గలికశాస్త్రీ “ఓంకార” ఇతి శబ్దః ।

కిమయమోంకారః? అవతి-రక్షతి ఇతోఽంకారః । ఓంకారో బ్రహ్మణః పుత్రః గోత్రశ్చ ।
గాం-పుథీం త్రాయత ఇతి గోత్రః(౧) । బ్రాహ్మణో జాతః బ్రహ్మాఽచిన్నయద్- “అహం
కేనైకేనాక్షరేణాఖిలం విశ్వం రవయామి ?పునశ్చోంకారాదఖిలం విశ్వమరవయంత్ ।

అసురైః పరావృతాః దేవా ఏకదా “ఓంకారం సాహాయ్యార్థం ప్రార్థితవన్తః ।
ఓంకారేణోక్తమ్-” కిం మే ప్రతిఫలం భవిష్యతి? పునర్దేవైరుక్తమ్ - వరం వృణీష్య
। తదా ఓంకారేణ పునరుక్తమ్- ఓంకారముచ్చారయిత్వైవ జనాః వేదమస్త్రం
వదేయురన్యథాలం తేన మస్త్రోచ్చారణేన(౨) । ఓంకారం పురస్కృత్య దేవా అసురాన్
పరాజితవన్తస్తస్మాదేవోంకారస్యోచ్చారణం సర్వేషాం మన్తాణాముచ్చారణాత్పూర్వమేవ
క్రియతే(౩) ।

ఓం ఇతి పదస్య కోఽర్థః ? - “ఓంకార” ఇత్యస్మిన్ పదే “ఆపృ” వ్యాప్తా ధాతుః । సర్వం
వ్యాప్నోతి ఇతి “ఓంకారః” । ఓమితి బ్రహ్మ(౪) । ఓమితీదం సర్వమ్ । బృహత్తమత్వాదేవ
“బ్రహ్మ” ఇత్యుచ్యతే । తచ్చ సర్వత్ర వర్తతే-ఈశావాస్యమిదం సర్వమ్ (ఈశోపనిషద్) ।

“అమ్” రక్షణే ధాతోర్నిషపద్యతే “ఓంకార” ఇతి పదమ్ । అవతి రక్షత్యఖిలం విశ్వమితి
ఓంకారః । సర్వత్ర వ్యాపకత్వాదేవ “ఓంకారః” సర్వేషాం రక్షకః । ఓమితి బ్రహ్మ ।
యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే యేన జాతాని జీవన్తి యం ప్రయన్త్యభినంవిశన్తి
తద్విజ్ఞానస్య తద్ బ్రహ్మ । ఓంకారస్య బ్రహ్మరూపత్వాద్ ఓంకారాదేవ ఇమాని
భూతాని జాయన్తే ఓంకారేణ జాతాని జీవన్తి ఓంకారమభినవిశన్తి సర్వాణి భూతాని । అతః
మోక్షప్రాప్తయే ముముక్షునా ఓంకారస్య జ్ఞానమభిధ్యానఞ్చ కర్తవ్యమ్ । ఓం ఖం బ్రహ్మ
। ఆకాశోఽపి విభుత్వాద్ బ్రహ్మ ఇత్యుచ్యతే । తదేవ ఓంకార ఇతి । ఓమితి పదస్య
“ఆమ్” స్వీకృతిరిత్యర్థః । అమరకణ్ఠకపర్వతస్య మధ్యే నర్మదాతటే ఓంకారస్తీర్థమస్తి ।
తత్రావశ్యమేవ గన్తవ్యమ్ । తత్ర పాపనాశనమర్చనం దర్శనం దుర్లభం వర్తతే(౫) ।

ఓంకారస్య పర్యాయాః- ఓం, ఓంకారః, ఓమ్, ప్రణవః, బ్రహ్మ, ఉద్గీఢః, ఆదిత్య ఇతి

పర్యాయాః । య ఉద్గీఢః సః ప్రణవః । ఏషః ప్రణవ ఓమితి । నిశ్చితం య ఉద్గీఢః సః ప్రణవః , యః ప్రణవః స ఉద్గీఢః । ఆదిత్య ఉద్గీఢః । ఆదిత్య ఓం ఇతి స్వరన్ గచ్ఛతి, తస్మాద్ఓక్కారస్యోపాసనా కర్తవ్యా । ఓం ఇత్యుచ్చారయన్ ఉద్ధాతా సామవేదస్యోద్ధానం కరోతి ।

ప్రణవః - ఓక్కార ఏవ ప్రణవః । ప్రకర్షణ నూయతే స్తూయతేనన ఇతి ప్రణవః । ప్రణవ ఈశ్వరస్య వాచక ఇతి యోగదర్శనే నిర్దిష్టమ్ । ఆత్మా శరోఽస్తి । ప్రణవో ధనురస్తి । బ్రహ్మ చ తల్లక్ష్యమస్తి । యథా ధనురాశ్రిత్య బాణః స్వలక్ష్యం లక్షీతుం శక్యతే తథైవాత్మాపి ప్రణవమాశ్రిత్య స్వలక్ష్యం బ్రహ్మ ప్రాప్య బ్రహ్మైవ భవతి(౬) ।

ఓక్కారస్యోత్పత్తిః - ఓంకారో బ్రహ్మ ఇతి స్వీకృతః । సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ । ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ । తస్య జన్మనైవ భవితం శక్నోతి । అతః పారమార్థికదృష్ట్యా నైవోక్కారస్యోత్పత్తిర్జాయతే, కిన్తు వ్యావహారికదృష్ట్యా తస్యోత్పత్తిః స్వీక్రియతే । పురా ఓక్కారశ్చ శబ్దశ్చ ఏతో ద్వావపి బ్రహ్మణః కణ్ఠం భిత్త్వా వినిర్గతో । బ్రహ్మణః కణ్ఠాద్ వినిర్గతత్వాదేతో మాఙ్గలికౌ స్తః(౭) ।

అకారోకారమకారణాం సముచ్చయ ఏవ ఓక్కారః । అకారం చ ఉకారం చ మకారం చ ప్రజాపతిర్వేదత్రయోదదుహత్(౮) । యద్ వచః ఓక్కారేణారభ్యతే తస్య వేదవాచఃఉత్పత్తిస్థానం బ్రహ్మ ఏవ ।

ఓక్కారబ్రహ్మణోః సమృద్ధిః - ఓమితి బ్రహ్మ । ఓం తత్ సదితి బ్రహ్మ త్రిరూపేణ నిర్దిశ్యతే(౯) । యద్యపి బ్రహ్మ నిర్గుణం నామరూపాభ్యాం విరహితమస్తి తథాపి తమవగన్తుం వ్యావహారికదృష్ట్యా ఓమ్, ఓం, తత్, సదిత్యేతాని తస్య నామాని సాధనాని సన్తి । ఓక్కార ఏవాక్షరం బ్రహ్మ । ఏతదేవాక్షరం పరబ్రహ్మోపస్య ముముక్షుర్యదభిలషతి తదేవాప్నోతి(౧౦) । ఓక్కారస్య “అకారమ్” బ్రహ్మణో రూపమ్ “ఉకారమ్” విష్ణురూపం మకారఞ్చ శివరూపమస్తి(౧౧) । అర్థమాత్రఞ్చ పరబ్రహ్మరూపమస్తి” । ఇథమేకస్మిన్నేవ ఊకారే బ్రహ్మోవిష్ణుమహేశాదయో దేవాః సమాహితాః । ఓక్కారే సర్వే దేవాః సమాహితాస్తస్మాదేవాయమ్ ఓక్కారః పరబ్రహ్మైత్యుచ్యతే । ప్రణవః సర్వత్ర వ్యాపిత్యాద్ దేవీరూపేణాపి స్వీక్రియతే(౧౨) ।

ఓక్కారస్య మహత్త్వమ్ - యథా నారీషు పార్యతీ సదా వన్దనీయా పూజ్యా చాస్తి యథా రసేషు సదైవేక్షురసః శ్రేష్ఠోఽస్తి ఏవమేవ సర్వమన్త్రేషు ప్రణవః ప్రముఖోఽస్తి(౧౩) । ఓక్కార ఏవ బ్రహ్మణో నేదిష్టం సాధనమస్తి । ఓక్కారస్య జపధ్యానాభ్యామాత్మప్రాప్తిర్జాయతే । తజ్జపన్తదర్థభావనమితి యోగసూత్రేణ నిర్దిష్టమ్ । బ్రహ్మప్రాప్తౌ “ఓక్కార” ఏవ శ్రేష్ఠాలమృనమ్ । ఓక్కారం జ్ఞాత్వా ముముక్షుర్బ్రహ్మలోకం ప్రాప్య మహిమాన్వితో

జాయతే ।

ఓక్కారః స్వర్గద్వారమ్(౧౪) । ప్రణవ ఏవ సర్వేషామాదిర్మధ్యోఽన్తశ్చ । ప్రణవం జ్ఞాత్వా ముముక్షుస్తద్రూప ఏవ జాయతే । ప్రణవః సర్వేషాం హృది స్థిత ఈశ్వర ఏవ । సర్వవ్యాపినమోక్కారం జ్ఞాత్వా విద్వాన్ శోకాద్ విముచ్యతే(౧౫) ।

ద్వైతోపశమస్థానం మఙ్గలమయమోక్కారం యో జానాతి స మునిరిత్యుచ్యతే ఓక్కారో నిర్భయం బ్రహ్మపదమ్ । ఓక్కారే నిత్యసమాహితచిత్తస్య కుతశ్చిద్ భయం న జాయతే(౧౬) । ఓక్కారమవలమృగ్య విద్వాంస్తల్లోకమాప్నోతి యచ్ఛాన్తమజరమభయం పరఞ్శాన్తి(౧౭) ।

“ఓం” ఇత్యేకాక్షరం బ్రహ్మస్తి । ఓమిత్యేకాక్షరముచ్చారయన్ భగవంతం శ్రీకృష్ణఞ్చానుస్మరన్ యో దేహం త్యజతి స పరం పదం పరమాం గతిఞ్చ ప్రాప్నోతి(౧౮) ।

ఓక్కారరూపబ్రహ్మధ్యానపూర్వకయథాశక్తిజపేన సన్యజ్జపః సిద్ధ్యతి । యోగసిద్ధయే ఓక్కార ఓక్కారస్యోచ్చారణం ప్రముఖం సాధనమస్తి(౧౯) ।

ఓక్కారస్య ప్రయోగః - ప్రణవః ఛందసామాద్యోఽస్తి(౨౦) । అతః మన్త్రాణాముచ్చారణాత్ప్రాగేవ ప్రణవ ఉచ్చార్యతే । బ్రహ్మవాదినాం శాస్త్రవిధివిహితాః యజ్ఞదానతపరూపక్రియాః సదైవ ఓక్కారస్యోచ్చారణేనారభ్యవే(౨౧) । యో సర్వత్రోన్నతిమిచ్ఛతి స ఓక్కారం ధ్యాయేత్ తఞ్చ జపేత్(౨౨) । వేదానామధ్యయనాత్పుర్వమ్ అన్తే చ ఓక్కారం సర్వః సదా ఉచ్చారయతు(౨౩) । గాయత్రీమన్త్రోచ్చారణాత్ప్రాగేవోక్కార ఉచ్చార్యతే । అయమేవ ఏకః పవిత్రః పాపనాశకోఽన్తఃకరణనిర్మలకారకః మన్తేషు “ఆదౌ” ఉచ్చారణీయోఽస్తి ।

కోఽయమోక్కారస్యాధికారీ - “అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా” (బ్రహ్మసూత్రమ్ ౧/౧/౧) । అస్మిన్ సూత్రే “అథ” “అతః బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి త్రీణి పదాని సన్తి । బ్రహ్మైవ మోక్షరూపం నిఃశ్రేయస్ ఫలమ్, అతః ముముక్షునా బ్రహ్మణో జిజ్ఞాసా కర్తవ్యా । సాధనచతుష్టయప్రాప్త్యనంతరమేవాత్యన్తనిర్మలస్వాన్తో ముముక్షుర్బ్రహ్మవగన్తుం శక్నోతి । నిత్యానిత్యవస్తువివేకేహముత్పార్థఫలభోగవిరాగశమదమాదినమృత్యుట్క ముముక్షుత్వాని ఇతి చత్వారి సాధనాని । సాధనచతుష్టయంసమృన్నః ప్రమాతా అధికారీ ఓక్కారం బ్రహ్మవగన్తుం శక్నోతి । బ్రహ్మోపాసనాయాః సాధనరూపేణ “ఓక్కారః” జప్యతే, ధ్యాయతే చ । యథా విష్ణ్వాదీనాం ప్రతిమాసు విష్ణుచిన్తనమభేదరూపేణ క్రియతే, ఏవమేవ ఓక్కారే బ్రహ్మణశ్చిన్తనమభేదరూపేణ క్రియతే । ప్రాయశ్చిద్దుష్టానార్థమ్ । “ఓక్కారపూర్వకాష్టసహస్రగాయత్రీమన్త్రాణాం జపః కర్తవ్యః । బ్రహ్మప్రాప్తౌ ఓక్కారస్తాదృశమేవ సాధనం యథా కస్యచిత్పురుషస్య ప్రాప్తౌ తస్య నామ సాధనం భవంతి । ఓక్కారస్య జపేన, తస్య ధ్యానేన చ చిత్తం శాన్తమేకాగ్రఞ్చ భవతి ।

యోగినో బిస్తుసంయుక్తం కామదం మోక్షదమోక్కారం నిత్యం ధ్యాయన్తి(౨౪) ।
 ఓమితి బ్రహ్మ । తస్య ధ్యానేన జపేన చ బ్రహ్మజ్ఞానం జాయతే । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ
 భవతి । ఓక్కారే సర్వే దేవాః సమాహితాః వర్తన్తే । ఓక్కార ఏవ పరబ్రహ్మ । తస్య
 జపేన తదర్థభావనేన చ యోగసిద్ధిరవిరేణ జాయతే । యజ్ఞాదీనామారమ్భోఽపి
 “ఓక్కారోచ్ఛారణపూర్వకం భవతి । ఓక్కార ఏవ సర్వేషాం రక్షకః, బ్రహ్మప్రాప్తౌ
 ముఖ్యసాధనమ్ అస్తి । ఓక్కార ఏవ మోక్షదః, కామదః, సర్వకల్మషవినాశకో
 మాఙ్గలికస్తస్మాత్తస్మై ఓక్కారాయ నమః తస్మై ఓక్కారాయ నమః

సన్దర్భాః

౧. కిమయమోక్కారః, కస్య పుత్రః । గోపథబ్రాహ్మణః, పూర్వభాగః ౧/౨౫ గోత్రః
 బ్రహ్మణః పుత్రః । తత్రైవ ౧/౨౫
౨. న మామసీరయిత్వా బ్రాహ్మణాః బ్రహ్మ వదేయుర్యది వదేయురబ్రహ్మ తత్ స్యాదితి
 । గోపథ బ్రాహ్మణః,పూర్వభాగః ౧/౨౫
౩. ఓక్కారేణాగ్రీప్రియాద్ దేవా అసురాన్ పరాభావయన్త తద్ యత్ పరాభావయన్త
 తస్మాదోక్కారః పూర్వముచ్యతే । తత్రైవ ౧/౨౨
౪. ఓమితి బ్రహ్మ । ఓమితీదం సర్వమ్ । త్రైత్వరీయోపనిషద్ ౧/౮/౧
౫. ఊఃకారేశ్వరయాత్రా చ కార్యాత్రివ మునీశ్వర ।
 దుర్లభం వార్షనం తత్ర దర్శనం పాపనాశనమ్ ॥ నారదపురాణమ్, పూర్వఖణ్డః
 ౧౨౩/౧౪
౬. ప్రణవో ధనుః శరో హ్యోత్మా బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే ।
 అప్రమత్తేన వేద్ధవ్యం శరవత్తన్మయో భవేత్ ॥ దేవీభాగవతపురాణమ్ ౭/౩౬,
 వాయుపురాణమ్ ౨౦/౫
౭. ఊఃకారశ్చాథ శబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా ।
 కణ్ఠం భిత్వా వినిర్యతో తస్మాన్మాఙ్గలికావిమో ॥ నారదపురాణమ్, పూర్వఖణ్డః ౫౧/౧౦
౮. అకారం చాప్యకారం చ మకారం చ ప్రజాపతిః ।
 వేదత్రయాన్నిరదుహద్ భూర్భువః స్వరితీతి చ ॥ మనుస్మృతిః ౨౭౬
౯. ఓం తత్పదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రవిధః స్మృతః । శ్రీమద్భగవద్గీతా ౧౭/౨౩
౧౦. ఏతదేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతదేవాక్షరం పరమ్ ।
 ఏతదేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్ ॥ కఠోపనిషద్ ౧/౨/౬
౧౧. అకారం బ్రహ్మణో రూపముకారం విష్ణురూపవత్ ।

మకారం రుద్రరూపం స్యాదర్థమాత్రం పరాత్మకమ్ || నారదపురాణమ్, పూర్వఖణ్డః
3౪/౫౫

౧౨. నమః ప్రణవరూపాయైః | దేవీభాగవతపురాణమ్ 2/3౧/౫3

౧3. ప్రణవః సర్వమన్త్రాణాం నారీణాం పార్యతీ యథా |

తథా రసానాం ప్రవరః సదైవేక్షురసో మతః || మత్స్యపురాణమ్ ౮౬/౬

౧౪. ఓక్కారస్వర్గద్వారం తస్మాద్ బ్రహ్మధ్యేష్యమాణ ఏతదాదిప్రతిపద్యతే |
ఆపస్తంబధర్మసూత్రమ్, ప్రథమప్రశ్నః ౧3/౬

౧౫. ప్రణవం హీశ్వరం విద్యాత్ సర్వస్య హృది సంస్థితమ్ |

సర్వవ్యాపినమోక్కారం మత్వా ధీరో న శోచతి || మాణ్డూకోపనిషద్, ఆగమప్రకరణమ్
౨౮

౧౬. యుజ్జోతప్రణవే చేతః ప్రణవో బ్రహ్మనిర్భయమ్ |

ప్రణవే నిత్యయుక్తస్య న భయం విద్యతే క్వచిత్ || మాణ్డూకోపనిషద్, ఆగమప్రకరణమ్
౨౫

౧౭. తమోక్కారేణైవాయతనేనాన్వేతి విద్వాన్ |

యత్తచ్ఛాస్త్రమజరమమృతమభయం పరం చేతి || ప్రశ్నోపనిషద్ ౫/౭

౧౮. ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మామనుస్మరన్ |

యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్ || శ్రీమద్భగవద్గీతా ౮/౧3

౧౯. ఓక్కారపదమేవైకం యోగినాం యోగసిద్ధయే | శాణ్డీల్యస్మృతిః ౫/౬3

౨౦. ఆద్యః ప్రణవః ఛందసామివ-రఘువంశమ్ మహాకావ్యమ్ ౧/౧౧

౨౧. తస్మాదోమిత్యుదాహృత్య యజ్ఞదానతపః క్రియాః |

ప్రవర్తన్తే విధానోక్తాః సతతం బ్రహ్మవాదినామ్ || శ్రీమద్భగవద్గీతా ౧౭/౨౪

౨౨. అభిజింఘాసుః పురస్తాదోక్కారం ప్రయుక్క్తా | గోపథబ్రాహ్మణః, పూర్వభాగః
౧/౨౨

౨3. బ్రాహ్మణః ప్రణవం కుర్యాదాదావన్తే చ సర్వదా | మనుస్మృతిః ౨/౭౪

౨౪. ఊఃకారం బిన్దుసంయుక్తం నిత్యం ధ్యాయన్తి యోగినః |

కామదం మోక్షదం చైవ ఊఃకారాయ నమో నమః ||

శ్రీరుద్రయామలే ఉమామాహేశ్వరసంవాదే శివషడక్షరస్తోత్రమ్ |

లేఖకః - డా॥ రామప్రతాప తివారీ,

అధ్యక్షః సంస్కృతవిభాగే

హేంనంబం గణ్ణ్యాలవిశ్వవిద్యాలయస్య

శ్రీనగరమ్, ఉత్తరాఞ్చలః

Encoded and proofread by Saritha Sangameswaran

——
Onkaraḥ (Pranavaḥ)

pdf was typeset on February 11, 2026

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

